

У пропонованій статті зосереджено увагу на значенні самостійної роботи студентів як одному з найбільш важливих чинників розвитку індивідуального потенціалу майбут-

нього фахівця. Статтю адресовано студентам фтологічних спеціальностей, а також учителям.

проф. В.П. Олексенко

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ФОРМА САМОВИРАЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Відповідно до вимог Болонської угоди в Україні відбувається поступове реформування системи вищої освіти, спрямоване на інтеграцію її до європейського і світового освітніх просторів; удосконалення й поліпшення якості навчання, оновлення його змісту та організаційних форм, упровадження освітніх інновацій, перехід на нові форми організації навчального процесу.

Освіта як організована система пізнання, розвитку мислення та творчості є одним із найважливіших засобів формування всебічно розвиненої особистості, компетентного спеціаліста, здатного до належного виконання своїх обов'язків, підвищення свого кваліфікаційного рівня відповідно до вимог сьогодення, адже сучасна освіта - це "стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації й держави, запоруки майбутнього" [1; с. 4].

Винятково важливого значення в умовах розбудови української держави, глибоких і динамічних перетворень, що відбуваються у всіх сферах суспільства, набуває підготовка фахівця нової генерації, конкурентоспроможного, компетентного, висококваліфікованого спеціаліста, який був би активною й творчою особистістю, здатною адекватно оцінювати ситуацію, самостійно робити свій вибір, ставити й реалізовувати цілі й завдання, які виходять за межі стандартних вимог, свідомо оцінювати свою діяльність на основі аналізу, що, у свою чергу, вимагає оновлення вищої школи, першочерговим завданням якої є перебудова самостійної роботи студентів та управління нею. У нормативних документах Міністерства освіти і науки України щодо адаптації вітчизняної вищої освіти до Європейської системи навчання зазначено, що освітньо-кваліфікаційні рівні підготовки фахівців повинні мати професійну спрямованість і здатність відповідати ринку праці [6; с. 7-11].

Самостійна робота студентів формує в майбутніх спеціалістів творче ставлення до праці, розвиває внутрішні стимули до самовдосконалення, є ефективним засобом самонавчання та самопідготовки, "самостійна робота студентів - це форма активності особи, що забезпечує можливість прискорення природного переходу випускника вузу від навчально-пізнавальної до самостійної професійної діяльності" [4; с. 58].

Питанням організації та проведення самостійної роботи студентів присвячено значну кількість наукових досліджень. Погляд на роль самостійної роботи змінився з часом. Її значущість у навчанні знайшла своє відображення не лише в класичній педагогічній спадщині (А.Дістервег, Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці, Ж.Ж.Руссо, В.О.Сухомлинський, К. Д.Ушинський), зарубіжній науці (ЯХГердер, І.Ньюї. Г.Шарельман), а й у вітчизняній науковій думці (В.К.Буряк, В.А.Козаков, П.І.Підкасистий, Р.А.Назимов, М.Д.Ніканоров, Н.В.Кузьміна, А.Г.Молибог, О.Г.Мороз, А.М.Алексюк, А.С.Журавська, І.А.Зязюн, М.Д.Ярмаченко, М.І.Сметанський та ін.).

Мета нашої статті - зосередити увагу на значенні самостійної роботи як формі самовираження особистості, в уяві її індивідуальних можливостей і як одному з найважливіших чинників розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Тому перед нами постає проблема формування у студентів навичок самостійної роботи, такого механізму мислення, який би дав змогу їм швидко адаптуватися до вимог, що постійно змінюються, знаходити й аналізувати нові джерела інформації, творчо застосовувати їх у професійній діяльності.

Джерелом самовдосконалення, самоосвіти студентів має бути здатність безперервно відображати світ, відбирати та інтегрувати інформацію, накопичувати досвід самоосвіти і на цій основі виробляти вміння самореалізації, адже головна ознака самостійності - це не просто засвоєння знань, а обов'язкове їх творче перетворення і набуття вмінь і навичок самостійно набувати знання.

Усе це може бути реалізовано у процесі цілеспрямованої й систематичної самостійної діяльності, під час якої майбутні фахівці набувають досвіду професійної мобільності, виробляють уміння самостійно працювати над собою, постійно підвищувати свою кваліфікацію та оновлювати й поглиблювати свої знання.

Важливість самостійних занять полягає не лише в тому, що в межах аудиторних занять не можна дати (і засвоїти) повною мірою обсяг знань, що постійно збільшуються та змінюються, але на це є й інші причини [4].

По-перше, будь-яка робота включає елемент самостійності в тому розумінні, що засвоює людина навчальний матеріал завжди сама. По-друге, самостійна робота зі зрозумілих причин передбачає найбільшу різноманітність діяльності тих, хто навчається, а отже, забезпечує найбільш ефективний рівень засвоєння. По-третє, лише самостійна робота дає знання й переконання, хоча початок тут може бути закладено іншими заняттями. По-четверте, самостійна робота є основою майбутньої самоосвіти спеціаліста, формує відповідну мотивацію та навички самоосвіти.

Отже, підготовка майбутніх фахівців повинна бути спрямована на формування здатності до самостійної роботи, вироблення таких якостей, як допитливість, творчий підхід до розв'язання різноманітних проблем, упевненість у собі, у своїх силах, у своїх можливостях і здібностях, прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти, до самореалізації.

Нагальним питанням формування й організації самостійної діяльності студентів є визначення дидактичних умов ефективності такого процесу навчання, тобто таких чинників навчального процесу, що сприяють покращенню якості навчання. Серед таких умов забезпечення професійної спрямованості навчального матеріалу, проблемність змісту навчання, організація педагогічної взаємодії в різних навчальних системах, використання різноманітних дидактичних технологій, відповідність принципам навчання. Необхідною умовою впровадження самостійної роботи студентів є відповідне наукове і методичне забезпечення.

Самостійна робота студентів, що розглядається в контексті їхньої самоосвіти, є найвищою формою навчальної діяльності. Але за будь-яких обставин має включати формування стимулів і мотивів самовдосконалення внутрішньої налаштованості на досягнення мети, планування послідовності дій, консультації та методичне забезпечення роботи, систему контролю й оцінювання її результатів.

Ця робота повинна носити систематичний, а не епізодичний характер. Процес навчання має бути організований таким чином, щоб самостійна робота реалізувалася як у системі аудиторних занять, так і у вільний від них час.

Саморозвиток, самовдосконалення, самореалізація творчого потенціалу - складові продуктивності самостійної роботи майбутнього фахівця.

Важливими і досить продуктивними видами самостійної роботи є: складання планів, конспектування додаткової літератури, рецензування, користування словниками, пошук додаткової інформації, робота з дидактичним матеріалом, спостереження, моделювання тощо. Відповідно самостійна робота містить усі види навчальної діяльності, яка виконується без безпосереднього контролю з боку викладача. Викладач повинен організувати студентів, створити у них високу мотивацію до самостійної роботи, організувати відповідну діяльність, зорієнтувати студентів на кінцевий результат, домогтися максимального засвоєння знань, опанування вміннями та навичками з конкретної навчальної дисципліни та розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця. Тому викладач виступає не лише як інформатор, носій певної інформації про процес виконання самостійної роботи, як організатор та носій основної інформації, як консультант, який надає відповідну допомогу в організації самостійної роботи, а насамперед як організатор, консультант, екзаменатор.

Крім того, зростає обсяг роботи викладача щодо підготовки наукового, навчального, навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення студента, за допомогою якого можна було б на високому рівні забезпечити організацію самостійної роботи студентів (потрібні тексти лекцій, конспекти, підручники, посібники, тести, методичні вказівки та рекомендації, контрольні завдання, технологічні карти, комп'ютери).

Основне завдання викладача й усієї системи освіти - перехід з інформаційного типу навчання на навчання, яке б давало змогу виявити й розвивати індивідуальні здібності майбутнього фахівця, розвивати творчий потенціал студентів, активно впливати на формування їх особистості, адже ефективність та результативність самостійної роботи студентів значною мірою залежить від викладача.

Розробляючи завдання для самостійної роботи, необхідно дотримуватися виконання таких функцій: пізнавально-практична, навчально-розвивальна, спонукально-активізувальна, діагностична, технологічна, виховна, світоглядна. Деякі з них або всі зазначені функції, - на думку дослідників, - повинні інтегруватися в комплексну функцію залежно від місця цих завдань у системі підготовки майбутнього фахівця. Дотримання комплексу цих функцій при розробці завдань для самостійної роботи дослідники вважають пріоритетним [7; 8; 9].

Організатори самостійної роботи повинні, на нашу думку, дотримуватися таких основних принципів:

- єдині вимоги викладачів усіх навчальних дисциплін до організації самостійної роботи студентів;
- кожен вид самостійної роботи повинен бути цілеспрямованим на вироблення певних умінь;
- послідовність, систематичність самостійної роботи;

- неперервне проведення самостійної роботи протягом усього періоду навчання; доступність і посиленість матеріалу для самостійного опрацювання, по-перше, їх творчий характер, по-друге:
- надання студентам однакових можливостей у досягненні мети навчання та виявлення творчої ініціативи;
- забезпечення умов для організації самостійної роботи студентів (наявний аудиторний фонд, відповідна матеріально-технічна база, методичне забезпечення, консультації викладачів тощо);
- здійснення керівництва самостійною роботою, контроль за її ходом, цінка результатів самостійної роботи;
- рівномірний розподіл завдань та заходів контролю протягом усього навчального року.

Переконані, що дотримання цих принципів - це не лише вимога до реалізації самостійної роботи студентів, але й засіб досягнення певної мети за умови реалізації цих принципів.

Підсумовуючи, зазначимо: самостійна робота студентів - складне, багатовимірне явище, яке має досить вагомі можливості у навчанні, вихованні та управлінні навчальним процесом. Ефективне використання цих можливостей забезпечить досягнення освітньої, навчальної та виховної мети самостійної роботи студентів. Зважаючи на те, що сьогодні самостійна робота студентів виходить за межі аудиторних занять, логічним є підхід до визначення її сутності як форми управління, самоуправління та самоосвіти студентів. Самостійною діяльністю тих, хто навчається. Самостійна робота - це форма самовираження особистості про яву її індивідуальних можливостей і один із найбільш важливих чинників розвитку творчого потенціалу спеціаліста майбутнього.

Література:

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения: Общедидактический аспект. - М: Педагогика, 1977. - 340 с. 2. Годник С.М., Вьюнова Н.И., Якушева Г.И., Гайдар К.М. Самостоятельная деятельность студентов: некоторые основы самоорганизации. - Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 1994. - 20 с. 5. Журавська Л.М. Педагогічні умови управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів: Автореф. дис.... канд. пед. наук. -К., 1999. 1. Зязюн І.А. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти // Педагогіка толерантності. - 2000.-№3.-С. 58-61. 5. Казаков В.А. Теорія та методика самостійної праці студентів. - Ірпінь. 1997.
- 5. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // Освіта України. - № 60-61, 10 серпня. - 2004. -С. 7-11. Мороз О.Г., Сластьонін В.О., Філіпченко Л.І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація. - К., 1997.
8. Організація самостійної роботи студентів: Навч.-метод. видання. - Черкаси, 2003. - С. 45-65.
9. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения / Сост. А.М.Алексюк и др. -К., 1993.
10. Солдатенко М.М., Сусь Б.А. Самостійна пізнавальна діяльність як найважливіша умова формування спеціаліста//Вища педагогічна освіта: Наук.-метод. зб. -К: Вища школа, 1994.-Вип. 17. -С. 39-44.

*-----Щ